

РОЗДІЛ 2 «ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ»

УКД 349.3

Павліченко О. В.,
кандидат ветеринарних наук,
доцент кафедри гігієни тварин та
ветеринарної санітарії Харківської
державної зооветеринарної академії

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЖІНОК

У статті проаналізовано недоліки та прогалини сучасного стану соціального захисту жінок. Окреслено актуальні наукові праці у даній сфері. Визначено перелік практичних та теоретичних проблем соціального захисту жінок.

Ключові слова: правові проблеми, практичні проблеми, теоретичні проблеми, соціальний захист жінок, гендерна рівність.

In the article the shortcomings and gaps in the current state of social protection of women are analyzed. Current scientific works in this field are outlined. The list of practical and theoretical problems of social protection of women is determined.

Key words: legal problems, practical problems, theoretical problems, social protection of women, gender equality.

Звертаючись до аналізу соціального законодавства України щодо відтворення у ньому та відповідної реалізації соціального захисту жінок, можна помітити значну диференціацію правового регулювання залежно від часу останнього внесення змін. Так, соціальний захист тривалий час тлумачився винятково як завдання держави, унаслідок чого сформувалась пасивність у суспільстві стосовно участі у підтриманні свого соціально-правового стану. Тобто проблеми соціального захисту жінок пов'язані із недоліками у правовій системі та із світосприйняттям і підтриманням дискримінаційних стереотипів у суспільстві, а тому для їх подолання необхідним є як удосконалення соціального законодавства, так і зміна світогляду українського народу. Аналіз законодавчого регулювання та його відповідність реаліям сучасного життя дасть можливість виділити саме практичні проблеми соціального захисту жінок. Їх систематизація допоможе з'ясувати спільні риси та виявити сутність проблем, що дозволить не просто змінити ту чи іншу норму права, але і позбутись причини виникнення певного законодавчого недоліку чи прогалини.

Слід зазначити, що протягом часу незалежності України науковцями було запропоновано цілий ряд удосконалень національного соціального законодавства, у тому числі й щодо захисту жінок, однак разом із плином часу такі пропозиції втрачали свою актуальність. Проте значний вклад у дослідження даної тематики внесли наступні науковці: Ю.В. Афанасьєва, Л.В. Гонюкова, К.В. Дубич, О.І. Кисельова, І.О. Кресіна, К.О. Кучава, Л.В. Леонтьєва, Р.Я. Мандель, І.І. Ольховик, Л.А. Пірог, О.В. Пожарова, Т.В. Приходько, Н.О. Приходькіна, О.І. Романюк, В.В. Сичова, А.С. Степанов, Н.В. Турук, І.В. Шульженко, А.О. Ярошенко, Є.В. Ярошенко, О.В. Яцух. Так, у попередніх наукових роботах були розглянуті питання забезпечення реалізації прав жінок, дотримання гендерної рівності та особливостей соціально-правового становища жінок в Україні. Проте аналіз правового регулювання таких питань, як надання соціальної допомоги жінкам, їх соціальне забезпечення та захист, як в аспекті трудових відносин, так і у всіх сферах суспільного життя повноцінно проведено не було, хоча про доцільність його проведення свідчить можливість виділення проблем та перешкод, які виникають під час втілення законодавчих норм та визначають

погіршення стану соціального захисту жінок або ж унеможлиблюють ефективну діяльність нових підходів та методів, що використовуються законодавцем для проведення такого захисту жінок. Водночас розроблення шляхів вирішення існуючих на сьогодні проблем як теоретичного, так і практичного характеру щодо соціального захисту жінок може стати основою для комплексних змін законодавства та суспільного сприйняття ролі жінки.

О.В. Яцук, здійснюючи дослідження стану охорони праці жінок, визначив проблему відсутності «окремого розділу у профільному законі щодо охорони праці жінок, а також відсутність урахування в державних програмах сфери розвитку праці жінок, їх захисту від домашнього насилля та допомоги у вихованні дітей» [1, с. 237]. Соціальний захист жінок потребує як окремого вдосконалення, так і поширення на усі сфери життя, що стосується трудових, господарських, політичних, сімейних відносин. Таким чином, включення до державних програм засобів, які допоможуть запровадити соціальну справедливість та гендерні принципи рівності у кожній із сфер життя для жінки, сприятиме більш оперативному подоланню існуючих проблем та видозміненню свідомості суспільства. Щодо охорони праці, то проблемним аспектом слід виділити не лише відсутність окремого розділу, але й невпорядкованість та безсистемність такої охорони. Так, норми права щодо заборони нічної праці чи понаднормової праці не контролюються, а загальний захист здійснюється лише щодо тих жінок, які працевлаштовані офіційно, а це недопустимо з точки зору саме соціального захисту та медичного забезпечення.

На думку О.В. Пожарова, у питанні соціального захисту жінок під час реалізації ними права на працю можливо виділити ще одну проблему – «неналежність чинного законодавства, що полягає у невідповідності нормам МОП. Крім того, сучасне законодавство не містить норми щодо надомної праці та домашньої праці» [2, с. 74]. У даному випадку мова йде не лише про відповідність нормам Міжнародної організації праці, але й міжнародному та європейському законодавству загалом. Аналізуючи прийняті на міжнародному рівні декларації та конвенції, що надалі імплементуються в національне законодавство, можна зробити висновок, що зміни мають програмний характер та спрямовані не просто на надання додаткових гарантій для жінки, що лише можуть стати наступною перешкодою, але й на зрівняння соціальних ролей чоловіка та жінки, що допомагає зробити правильний вибір щодо способу життя та розподілу навантажень відповідно до власних переконань. Наслідком такої ситуації є зменшення ймовірності настання таких соціальних ризиків для жінки, як безробіття, адже скорочується кількість фактичних підстав для звільнення, таких як непрацездатність, що пояснюється зменшенням трудового та сімейного навантаження. У контексті збалансування трудової та сімейної діяльності важливим є й розуміння складності та постійної необхідності виконувати обов'язки у сім'ї, що не дозволяє прирівнювати час поза роботою до відпочинку. Саме тому необхідне правове регулювання питання віддаленої праці та праці в межах догляду за сім'єю, що повинні обов'язково впливати на рівень соціального забезпечення жінки.

К.О. Кучава визначає проблему дискримінації та «доведення факту її наявності, адже використовується, як правило, не пряма, а прихована дискримінація, що є найбільш простим шляхом приховання істини щодо відмови у прийнятті на роботу чи звільненні з неї» [3, с. 50]. Дискримінація пов'язана із такими негативними наслідками, як безробіття, відсутність захисту, недостатність матеріального забезпечення, неможливість реалізувати свої професійні навички, а в окремих випадках – неможливість отримання підвищення кваліфікації. Хоча формально дискримінація у будь-якій формі та за будь-якою ознакою заборонена, проте вона існує, реально відслідкувати її відсутність на основі національних норм права неможливо. Така ситуація пов'язана із низькою ініціативністю профспілкових органів, які діють винятково в межах виконання обов'язків. Іншим проблемним аспектом дискримінації є відсутність законодавчого закріплення критеріїв її визначення, а тому навіть звернення до суду працівника не може гарантувати навіть компенсацію. Водночас контроль за дотриманням антидискримінаційних норм є мінімальним, адже навіть у випадку виявлення ознак дискримінації юридичної відповідальності для роботодавця не передбачено. Так, потребує вдосконалення питання правового регулювання урахування під час

вибору особи на посаду таких аспектів: уточнення у жінки її сімейного стану, віку, бажання завести дітей чи їх кількості; вказівка в оголошеннях про наявність вільної вакансії на конкретну стать та позапрофесійні якості. Сутністю даної проблеми можливо вважати відсутність будь-яких засобів впливу на поведінку роботодавця навіть у випадку виявлення відповідних порушень, а неможливість в окремих випадках підтвердження факту порушення зменшує довіру до державних органів з боку жінки та породжує у неї скептичне ставлення щодо можливостей захисту.

Дещо інший бік даної проблеми розкриває І.В. Шульженко, зазначаючи, що «жінка, яка є молодим фахівцем або ж вагітною чи із дітьми, володіє правом на певні пільги, однак обов'язок їх реалізації перекладений із держави на роботодавців, наприклад, щодо гарантування працевлаштування» [4, с. 134]. Проблемним моментом можна також вважати доповнення правового статусу жінки ще й правовим статусом молодого фахівця чи особи із дітьми. Як наслідок, збільшується ймовірність відмови у працевлаштуванні або ж наступного звільнення. Причиною такого явища є законодавче закріплення саме за роботодавцем обов'язків щодо матеріального забезпечення жінки у момент, коли вона фактично не виконує трудові обов'язки або виконує їх ще не достатньо якісно. Водночас, враховуючи економічні умови в державі, роботодавець не зацікавлений у найманні «ризикових» співробітників, адже фінанси підприємства можуть вказувати на неможливість виплати заробітної плати як жінці у декретній відпустці, так і особі, яка буде виконувати її трудові обов'язки. Тобто держава, створюючи гарантії соціального захисту, досягає протилежної мети, адже якщо жінка не працевлаштована на підприємстві, то й дотримання заборон щодо дискримінації, нічної праці чи обов'язку про створення умов для годування дитини не є необхідним. Вирішення існуючої на сьогодні ситуації можливо як шляхом створення обов'язкових квот, що особливо стосується управлінських посад, так і шляхом збільшення обов'язків держави щодо матеріального забезпечення. Це дозволить розвантажити роботодавців та працевлаштувати частину жінок на офіційній основі.

Л.В. Леонтьєва також виділяє проблему «неможливості захисту та забезпечення соціальних прав жінок без участі відповідних державних органів, що має проявлятися у діяльності ВРУ, КМУ та інших органів виконавчої влади. Гарантії мають бути реальними, а не мати потенційний характер» [5, с. 574]. Проте соціальний захист жінок не завжди потребує залучення органів державної влади, особливо на етапі до настання соціального ризику. Але при цьому саме дії державних органів після його настання мають більш чіткий характер та пов'язані із наданням соціальної допомоги, визначенням нового місця працевлаштування, медичного огляду або ж захисту від насилля. Водночас для уникнення масовості соціальних ризиків більш доречною є саме попереджувальна діяльність, яка й повинна бути здійснена ВР України, КМ України та вищими судовими органами щодо закріплення єдиної практики застосування та тлумачення норм стосовно соціального захисту жінок. Варто доповнити визначену автором проблематику ще й контрольно-наглядовою та моніторинговою діяльністю, оскільки в межах соціального захисту жінки її проведення майже неможливе через велику кількість випадків порушень та потребу у персоналізованому захисті. Відповідно, правове регулювання має визначити більш реальні та дієві засоби соціального захисту і попередження настання соціального ризику на рівні автоматичного застосування без залучення додаткових органів держави. Мова, наприклад, іде про обов'язковість притягнення до юридичної відповідальності роботодавця у випадку відмови ним у наданні комфортного та придатного місця для годування дитини на письмове звернення жінки.

Отже, на основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що науковцями було виділено велику кількість проблем у соціальному захисті жінок, однак шляхи їх вирішення значно диференціюються за підходами. Так, А.С. Степанов наголошує на необхідності «зміни політики соціального захисту через виділення якісних критеріїв державного управління даного питання, адже саме держава є головним гарантом дії економічної системи та координатором економічних зусиль, а тому саме вона має визначати оптимальні цілі для розвитку соціального захисту» [6, с. 111]. Даний підхід зосереджує увагу на удосконаленні діяльності держави як основного компонента кісного

соціального захисту. Однак активну участь у соціальному захисті держава починає брати лише після настання соціального ризику, а в інших випадках тягар відповідальності перекладений на суб'єктів приватного права. Саме тому вдосконалення соціального захисту жінок можливо за умови підвищення як теоретичних напрацювань та вирішення нагальних практичних проблем, так і системної зміни розуміння сутності соціального захисту як діяльності, що може бути втілена винятково державою.

Таким чином, до практичних проблем соціального захисту жінок можна віднести наступні:

1) відсутність імплементації до національного законодавства новітніх міжнародних та європейських норм щодо соціального захисту жінок;

2) використання неактуальних методів забезпечення рівності;

3) недостатність засобів захисту права на соціальний захист жінок.

До теоретичних проблем соціального захисту жінок можливо включити наступні:

1) відсутність наукового опрацювання поняття харасменту на робочому місці;

2) відсутність систематизації критеріїв визначення дискримінації за ознакою статі;

3) відсутність визначення ролі та цілей позадержавних інституцій у соціальному захисті жінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яцух О.В. Охорона праці жінок. Праці Таврійського державного агротехнологічного університету. 2013. Вип. 13. Т. 6. С. 232-237.
2. Пожарова О.В. Міжнародні стандарти трудових прав жінок із сімейними обов'язками та законодавство України, що закріплює відповідні права. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. 2013. № 1 (18). С. 69- 75.
3. Кучава К.О. Проблеми гендерної рівності у сфері трудових відносин в Україні. Управління розвитком. 2014. № 6. С. 48-50.
4. Шульженко І.В., Романюк О.І. Диференціація правового регулювання працевлаштування жінок в умовах ринкових відносин. Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Серія: Гуманітарні науки. 2013. Вип. 2. С. 129-137.
5. Леонтєва Л.В. Соціальні права жінок та юридичні гарантії їх захисту в Україні. Форум права. 2010. № 4. С. 572-575.
6. Степанов А.С. Орієнтири та пріоритети реформування соціальної політики України. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Державне управління. 2015. Т. 254. Вип. 242. С. 110-113.